

Душан Спасојевић*

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

**UNDERMINING DEMOCRACY AND NATIONAL
SECURITY: PUBLIC POLICY AND COVERT ACTIONS
OF THE U.S. IN GREECE DURING THE COLD WAR**

**(ПОДРИВАЊЕ ДЕМОКРАТИЈЕ И
НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ: ЈАВНА
ПОЛИТИКА И ТАЈНО ДЕЛОВАЊЕ САД
У ГРЧКОЈ ТОКОМ ХЛАДНОГ РАТА)****

Сажетак

Предмет рада је политичка пенетрација Сједињених Америчких Држава у Грчку током Хладног рата, с посебним нагласком на место и улогу грчке војске у овом процесу. Циљ истраживања односи се на испитивање, опис и објашњење узрока, *modus operandi* и последица манипулације политичких система мањих земаља од стране великих сила, нарочито са становишта њиховог потчињавања у положај зависности и устројавања у међународни поредак заснован на подели интересних сфера. Рад истражује предметну појаву синтезом теоријских концепата међународне политике и цивилно-војних односа као најважније институционалне компоненте политике одбране и значајног аспеката политике националне безбедности, уз укрштање метода квалитативне анализе, триангулације и праћења процеса кроз студију случаја. Резултати истраживања показују да су оружане снаге и Централна обавештајна служба Грчке, као објекат политичке пенетрације САД, постале кључни инструменти за одржавање недемократског поретка кроз мешање у политику и редуковање борбене готовости у корист америчких спољнополитичких циљева. Закључци указују на значај јачања институционалних капацитета

* Имејл адреса: dusan.s.spasojevic@gmail.com; ORCID: 0009-0006-6525-4839

** Translation *in extenso* (превод у целини).

као неопходних услова за одбрану националног суверенитета и демократије.

Кључне речи: међународни односи, безбедност, цивилно-војни односи, хијерархија, политичка пенетрација, суверенитет, демократија, Хладни рат, САД, Грчка

УВОД

Страни утицај представља прворазредни политички и безбедносни проблем, јер директно доводи у питање појмове суверенитета, аутономије и равнотеже снага у међународном систему. Спољно мешање може да доведе до нарушавања унутрашње политичке независности, урушавања демократије, слабљења националне безбедности и потчињавања држава у хијерархијски устројене међународне структуре под доминацијом великих сила. Случај Грчке током Хладног рата пружа убедљив пример овог процеса, с обзиром на то да је њена геополитичка позиција учинила ову државу стратешким фокусом напора Сједињених Америчких Држава (САД) да учврсте свој утицај у региону критичном за западну безбедносну архитектуру. Иако су научници суочени с великом одговорношћу „када је безбедност у питању” (Milošević i Stojadinović 2024, 28), нелегитимни утицај великих сила на развој, уређење и међусобни однос демократских и безбедносних институција у малим земљама није често обрађиван у научној литератури из области међународних односа и студија безбедности. У том погледу, истраживање грчког случаја нуди вредне увиде у то како политичка пенетрација велике силе може довести до ерозије суверенитета и дугорочних импликација такве зависности на демократију, институционалну стабилност и националну безбедност.

Теоријско уопштавање није довољно за темељно разумевање овог феномена. Није могуће проникнути у геополитичке и стратешке интересе САД на прагу Хладног рата, начин размишљања ове велике силе приликом доношења кључних одлука и *modus operandi* њиховог спровођења, нити утврдити непосредну везу између онога што је одлучено у Вашингтону са збивањима у Грчкој, без прибегавања историјском приповедању. Из тог разлога, највреднији извор података били су архивски списи. На првом месту објављени

документи безбедносног и спољнополитичког апарата САД (Foreign Relations of the United States [FRUS]) и необјављена грађа похрањена у српском државном, војном и дипломатском архиву која има нарочиту релевантност, јер су због активне улоге Југославије у предметном контексту и раздобљу њени дипломатски и војни представници били у прилици да остваре дубинске увиде у тадашње околности.

Методом квалитативне анализе и триангулације различитих извора, врста и типова података, као и праћењем процеса, рад истражује узрочно-последичну везу између: 1) политике и деловања САД према Грчкој непосредно уочи и након усвајања Труманове доктрине; и 2) развоја институционалног оквира који је уређивао демократске цивилне институције и њихов однос са безбедносним установама, као и свакодневну праксу, конкретно деловање, поступке и радње приликом интеракције САД са цивилним и безбедносним елитама Грчке. Циљ рада је да на случају Грчке у раном раздобљу Хладног рата покуша да испита, опише и објасни узроке, начине и последице успостављања доминације САД над грчким националним институцијама с аспекта обликовања хијерархијског међународног система. Претходно је изложен теоријски оквир за разматрање утицаја једне велике силе на развој демократије и цивилно-војних односа (ЦВО) у земљи која се нашла у њеној интересној сфери. Даља дискусија обухвата анализу геополитичког и стратешког промишљања и конкретног деловања САД према Грчкој, испитујући њихове последице на развој институционалног уређења и свакодневне демократске праксе и ЦВО у предметном контексту.

Централна теза рада јесте да су САД на прагу Хладног рата, руковођене искључиво остваривањем својих геополитичких и стратешких безбедносних интереса, у циљу остваривања хегемоније и користећи инструменте које им је као оквир на располагање стављао договор о подели интересних сфера, са високим степеном интензитета негативног утицаја на развој демократских институција и ЦВО у Грчкој и њихову природу настојале да прилагоде сопственим интересима и циљевима. Односно, да инхерентна својства међународног система, у којем велике силе имају неутољиву вољу за моћ и агресивне намере, узрокују некритичко стављање хијерархијски устројених интересних сфера у функцију безбедности њихових водећих земаља. Оно у мањим земљама потпалим под зоне утицаја великих сила, у зависности од степена њихове геополитичке важности и укоренености аутохтоних националних институција,

може не само да поремети успостављену равнотежу у ЦВО него и да доведе у питање демократски карактер и независност националних институција.

ПОЛИТИЧКА ПЕНЕТРАЦИЈА И ДЕМОКРАТСКА ЦИВИЛНА КОНТРОЛА ВОЈСКЕ У ЗАВИСНИМ ДРУШТВИМА

Чврсто утемељен на максими да се човечанство „све док не постоји заједничка власт која ће га држати у страху, налази у стању рата сваког човека против сваког човека” (Hobbes 1985, 185), реалистички поглед на међународну политику полази од основне претпоставке да је структура међународног система анархична (Morgenthau 2006; Waltz 1979). Непостојање врховног ауторитета приморава државе, нарочито велике силе чији је крајњи циљ хегемонија, на незасито увећавање моћи (Mearsheimer 1990; 1994–1995; 2001). Унеколико другачији угао гледања на односе међу државама своје праисходиште налази у искуству стварања атинског савеза уочи Пелопонеских ратова (Tukidid 2010, 33–47), концепту суверенитета као пермисивног права које није засновано на голој сили, већ на праведном, разумном и реципрочном облигационом односу суверена и поданика (Bodin 1992), и начелу да се „над народима примарно не влада законима, још мање насиљем”, већ „познавањем њихове нарави и разборитим управљањем њоме” (Burke [1874] 1999, 70–71). На овим схватањима почива виђење да међународни систем није искључиво стање безвлашћа, већ да велике силе имају склоност да путем друштвеног уговора, који им даје легитимни ауторитет, граде хијерархијски поредак успостављајући доминацију над слабијима од себе (Lake 1996; 2007; 2009). Упркос признању да је легитимни ауторитет који почива на „позитивним последицама” по друге државе неретко делатнији од принуде (Walt 2005, 163–166), превагу међу реалистима ипак је однело мишљење да су велике силе по правилу склоније традиционалним методама. Између осталог и остваривању нелегитимног утицаја над мањим државама коришћењем специфичних инструмената политике великих сила – међународним поткупљивањем, односно пружањем економске и војне помоћи која примаоца чини зависним у односу на њих, и политичком пенетрацијом која се огледа у манипулацији политичких система мањих држава (Walt 1985; 1990).

Када је реч о ЦВО, развојни конструкт државе-гарнизона указује да дуготрајне међународне тензије могу довести до доминације војне елите и милитаризације друштва. У таквој држави, све друштвене активности потчињене су припремама за рат, а њена елита одржава власт страхом од рата (Lasswell 1937; 1941; 1997). Институционална теорија ставља акценат на објективну цивилну контролу која се постиже професионализацијом војске и њеним отуђењем од политике, чиме се истовремено обезбеђују потчињавање цивилној власти и борбена готовост. Насупрот томе, субјективна контрола подразумева укључивање војске у политику, чиме се, парадоксално, смањује цивилна контрола (Huntington 1957; 1968). Теорија узајамног приближавања наглашава да повећање бројног стања и политичка одговорност војске нарушавају традиционалну концепцију професионализма. Савремена војска поприма отворенији политички карактер, интегрисана је у друштво, политички свесна, осетљива на шири контекст и усмерена на одржавање међународне равнотеже, а не искључиво на победу (Janowitz 1960; 1964; 1977). Финер (Finer 2017) је такође одбацио аргумент о професионализму као гаранцији политичке неутралности војске, тврдећи супротно – да професионализам често подстиче војску на интервенцију у политику, а да је она склонија мешању у политику у државама са мање развијеним и мање зрелим политичким друштвима.

Овај широки теоријски оквир омогућава да се кроз призму синтезе основних претпоставки узроци и последице политике једне велике силе могу разумети као дијалектичка међузависност динамике и логике моћи приликом стварања високо хијерархизованог савезништва и милитаризације друштва која једновременно подрива и демократске цивилне и професионалне војне обрасце. Меланж ових теорија нарочито је користан за анализу утицаја политике великих сила на демократску цивилну контролу војске у мањим државама због тога што расветљава структуралну узрочно-последичну везу између повећања напетости између великих сила и јачања војне моћи науштрб цивилних институција. Њиме се указује на дубоке импликације спољног утицаја на локалне безбедносне и друштвене структуре и олакшава нијансирано разумевање геополитичких и стратешких аспеката политике великих сила према мањим државама, милитаризације друштва и могуће ерозије демократских принципа и ауторитета цивила у процесу доношења одлука.

УСТРОЈАВАЊЕ ХИЈЕРАРХИЈЕ ДОГОВОРОМ ВЕЛИКИХ СИЛА

Да су на прагу Хладног рата велике силе патиле од „геопросторне халапљивости” (Stepić 2019, 76), шириле свој „безбедносни кишобран“ ради заштите стратешки значајних географских локација (Blagojević 2025, 42), и тражиле прилику да освоје моћ на рачун ривала и сматрале да је најбољи начин за то да се „оствари хегемонија сада” (Mearsheimer 2001, 35), показује преломни догађај који је покренуо усвајање Труманове доктрине и изазвао САД да преузму управу над Грчком. Он се одиграо 7. августа 1946. године, када је током Париске мировне конференције Совјетски Савез (СССР) поднео захтев за ревизију Споразума из Монреа тражећи надзор над црноморским мореузима. То је био повод да 15. августа заступник државног секретара Дин Ачесон (*Dean Acheson*) председнику Харију Труману (*Harry Truman*) представи меморандум чији је најважнији закључак био да је „примарни циљ СССР да оствари контролу над Турском”, да ће ако успе у свом циљу Москву „бити изузетно тешко, ако не и немогуће, спречити да оствари контролу над Грчком и над читавим Блиским и Средњим истоком”, а да ће „када потпуно овлада овом територијом која је стратешки важна са становишта ресурса, укључујући нафту, и са становишта комуникација, бити у много јачој позицији да оствари своје циљеве у Индији и Кини” (FRUS 1946). Труман је усвојио Ачесонову препоруку и одлучио да САД у најкраћем року упуте значајну војну и економску помоћ Грчкој и Турској (Acheson 1969; Ristović 2016). То је био „први јасан и доиста живописан израз доктрине обуздавања”, својеврсни „аксиоматски конструкт” и тачка без повратка из које су произашла сва потоња тумачења и процене да СССР није велика сила која делује у оквирима успостављеног међународног система, већ револуционарна држава склона да сруши тај систем (Yergin 1977, 234–235).

На истом састанку Ачесон (Acheson 1969, 195) је нагласио стратешку везу између Грчке и Турске, рекавши Труману да ће све што се буде дешавало у Турској имати непосредан утицај на Грчку и, коначно, на читав Блиски исток, који је на прагу Хладног рата „имао посебан значај за америчку спољну политику, првенствено због енергетске безбедности, али и као важна геополитичка арена” (Pavković 2019, 64). Све ово довело је до тога да САД артикулишу своју политику посматрајући Грчку и Турску као два међусобно

неодвојива ентитета, „сијамске близанце” кључне за очување америчких безбедносних интереса, као и до претварања Грчке у „алтернативну опцију” спољне политике САД у региону, у случају да дође до погоршања америчко-турских односа (Roubatis 1987, 25, 56). Труманова доктрина обнародована је 12. марта 1947. у виду говора пред оба дома Конгреса у коме је чак шест пута поменуо демократију као *raison d'être* упућивања војне и економске помоћи Грчкој (NA, USHR, RG-233; Truman 1955). Да је Трумановим говором покренут процес који „може да има јако велике последице у политичком развоју”, које су „много далекосежније, него што значи евентуална помоћ Грчкој од неколико стотина милиона долара”, већ 23. марта је оценио југословенски амбасадор у Вашингтону Сава Косановић (AJ, ZSK, 83, K-8).

Са „војне тачке гледишта” Здружени генералштаб (ЗГ) САД био је мишљења да је „Турска стратешки важнија од Грчке јер доминира главним ваздушним, копненим и поморским путевима од СССР-а до области између Каира и Суецког канала и до нафтних поља на Блиском истоку” (FRUS 1948b). Такође је изнео процену да „чак и уз значајну војну и економску помоћ САД, Грчка по свој прилици никада неће имати способност да се успешно одупре нападу који би СССР и/или њени сателити могли да покрену на њеној дугачкој северној граници”, као и да је „грчки војнички дух сада жалосно одсутан” (FRUS 1948b). На основу ових разматрања, ЗГ САД је истом приликом министру одбране понудио следећу дефиницију дугорочних стратешких интереса САД када је у питању војска Грчке: „а) Грчка: грчка војска способна да одржи унутрашњу безбедност како би се избегла комунистичка доминација Грчком” (FRUS 1948b). На основу процена и размишљања војног естаблишмента, Савет за националну безбедност (СНБ) САД је крајем марта 1949. усвојио документ који је постао камен темељац вишедеценијске политике САД према Грчкој. Под насловом „Циљеви САД у односу на Грчку и Турску да се супротставе совјетским претњама безбедности САД” (FRUS 1949), овај документ је Грчке оружане снаге (ГОС) свео на мисију одржавања унутрашње безбедности, док је турској војсци наменио традиционалну мисију одбране земље од оружаног угрожавања споља, кроз одвраћање и одбрану територијалног интегритета и суверенитета.

Када је две године касније обавештајно-безбедносна заједница САД за чланство у НАТО предложила Турску (FRUS 1951b; 1951c),

у истом друштву се по аутоматизму, логиком сијамских близанаца, као пасивни актер обрела и Грчка. Грчка, дакле, није постала члан НАТО сопственом иницијативом, већ конвергенцијом интереса САД и Турске у односу на совјетску претњу. Чињеница да су САД своју интересну сферу на Балкану устројиле у виду тростепеног старешинства, постављајући Грчку испод Турске, на само дно хијерархијске лествице на чијем су се врху налазиле, доводи у питање поставку хијерархије као дијадног односа између две јединице у међународном систему (Lake 1996; 2009). У том смислу, по нашем мишљењу, хијерархија у међународним односима може бити и тријадни, или полимерни однос, као интеракција између велике силе и већег броја мањих држава устројених у асиметрично рангирани поредак чије је уређење степенасто, од највишег до најнижег на лествици, спрам вредности и значаја који имају за онога ко се налази на његовом челу.

Конструкт хијерархије у међународним односима почива на појму легитимног ауторитета и премиси да потчињени добровољно пристаје да се подвргне доминацији јачег (Lake 1996; 2007; 2009). То, међутим, није био случај са Грчком. Њено потпадање под интересну сферу САД, укључујући и потоњи пријем у НАТО, није било засновано на слободној вољи Грка. Грчка је, заправо, била објекат хијерархијског устројавања међународног система заснованог на међусобним договорима великих сила. Прво је, као предмет „трговине коњима” између Ј.В. Стаљина (*И.В. Сталин*) и Винстона Черчила (*Winston Churchill*), потчињена Великој Британији (Kissinger 1994a, 413–414), а затим је, опет без своје воље, прешла у америчке руке (Kennedy-Pipe 1995; Kissinger 1994b). Грчки грађански рат (1946–1949) био је само непосредан повод за Труманову доктрину, политичку пенетрацију САД путем економско-војне помоћи и пријем Грчке у НАТО. То потврђује чињеница да СССР никада није одлучно подржао грчке комунисте. Стаљин се до краја држао договора који је у Москви између 9. и 10. октобра 1944. постигао са Черчилом о подели интересних сфера на Балкану којим је Грчка потпала под доминантну утицај Велике Британије и САД (Churchill 1953). Шта више, Стаљин се „строго уздржао да искористи свој огромни капацитет за стварање проблема у грчком котлу и дао Черчилу одрешене руке да се обрачуна са тамошњим комунистичким герилцима” (Jenkins 2002, 760).

Да је Грчка под доминацију САД потпала договором великих сила, а да се СССР договора држао из реалполитичких разлога, потврђује и Стаљинов последњи разговор с бугарским и југословенским руководством уочи Резолуције Информбироа, вођен у Москви 10. фебруара 1948. године. Стаљин је, како је прво на самом састанку (АЈ, КМЈ, 836, 1–3–b/651), а потом и у каснијим сећањима забележио Милован Ђилас (Ђилас 1983, 135; 2014, 128), рекао да устанак у Грчкој треба окончати што пре и додао: „Шта мислите да ће Сједињене Државе, најјача држава на свету, дозволити да им буду прекинуте саобраћајне артерије у Средоземном мору!? Којешта! А ми флоте немамо”. Овакав ток разговора потврдио је и Едвард Кардељ (Kardelj 1982, 107–108), уз напомену да му је, пошто је чуо Стаљинове погледе, било јасно зашто је совјетска помоћ устанку у Грчкој „остала ствар речи, само са симболичним материјалним напором”.

На прагу Хладног рата међународно безбедносно окружење није било повољно за америчку подршку демократском управљању у Грчкој. САД, које су „имале важне стратешке, политичке и економске мотиве” да преузму свеобухватну светску улогу (Lundestad 1999, 195), биле су закупљене припремама за сучељавање са СССР у циљу заштите и ширења своје сфере утицаја. Главни разлог којим су правдале спутавање демократије и потребу интервенције грчке војске у политику био је страх од комунизма, па је Грчка све до 1974. била „једина земља у којој кадрови из покрета отпора не играју никакву улогу у политичком животу земље” (DA, PA, K-40, f. 15, d. 44962). У таквим околностима, које је Ласвел (Lasswell 1997, 58) у својој агрегатној хипотези идентификовао као „плодно тле да војна елита друштва изврши непримерен утицај на политику владе и организацију друштва”, очување антикомунистичке Грчке као савезника чврсто везаног за западни блок било је далеко важније од успостављања демократског режима.

У том погледу најважнији узроци утицаја грчке војске на политику нису били војне, већ политичке природе. Они нису одражавали друштвене и организационе карактеристике војног естаблишмента, већ политичку и институционалну структуру хијерархијског поретка успостављеног договором великих сила. Демократско уређење у Грчкој било је препрека за успешно спровођење америчких интереса у ширем региону источног Средоземља, а непримерени утицај војске на политику био је логичан продужетак

и последица „Става САД у односу на Грчку” да ће је „одвраћати од комунистичке субверзије и подстицати поштовање демократских, уставних политичких пракси, као и заштиту грађанских слобода у мери која је компатибилна са безбедношћу државе” (FRUS 1951a). Пошто је безбедност однела превагу над демократијом и слободом, истом одлуком СНБ САД је одређено да је „циљ војне помоћи Грчкој да се пружи подршка грчком војном естаблишменту који би био способан да одржи унутрашњу безбедност и пружи Грчкој мало престижа и поуздања” (FRUS 1951a).

УТВРЂИВАЊЕ ХИЈЕРАРХИЈЕ ПОЛИТИЧКОМ ПЕНЕТРАЦИЈОМ

Хипотезу да пружање војне и економске помоћи и политичка пенетрација дају даваоцима значајну полугу утицаја над примаоцима (Walt 1985; 1990), потврђује отворено мешање САД у унутрашњу политику Грчке. Оно је започело средином јула 1947, одмах по доласку у Атину шефа Америчке мисије за помоћ Грчкој (AMAG), Двајта Гризволда (*Dwight Griswold*). Кључни задатак који је државни секретар Џорџ Маршал (*George Marshall*) поверио Гризволду био је да „у Грчкој видимо владу чији су чланови првенствено заинтересовани да сачувају своју земљу од пада под комунистичку контролу или совјетску доминацију”, а да у циљу ефикасности своје мисије у сарадњи са амбасадором САД може да врши реконструкције грчке владе, смењује и уклања грчке званичнике (FRUS 1947a). Да је Гризволд као „најмоћнији човек у Грчкој” агилно спроводио Маршалова упутства сведочио је америчка штампа (Schmidt 1947), оценио шеф југословенске делегације на ванредном заседању Уједињених нација (AJ, ZSK, 83, K-8), а потврдио детаљни извештај „о отвореном мешању Американаца у чисто унутрашња политичка питања Грчке” који је 23. августа 1947. из Атине послат југословенском руководству (AJ, SKJ, 507, K-16, IX, 33/VI–44).

Америчко мешање убрзо је достигло такве размере да је о несугласицама међу различитим представницима САД око надлежности у управљању грчком владом крајем октобра 1947. расправљао СНБ. За Атину је затим послата депеша којом је надлежност за све одлуке из домена високе политике поверена амбасадору САД. Врло је вероватно да не постоји бољи опис размера америчког мешања у унутрашње ствари Грчке у овом раздобљу од

садржаја инструкције којом је у надлежност амбасадору САД у Атини стављено „свако деловање у вези са променама у грчкој влади, свако деловање да се доведе до или спречи промена у највишим командним структурама ГОС, свако битно повећање или смањење бројног стања ГОС” (FRUS 1947b). Истим упутством амбасадору је поверено и „свако питање које се тиче односа Грчке са УН или било којом другом земљом, свако важно питање које се тиче политике грчке владе према политичким партијама, синдикатима, субверзивним елементима, оружаним снагама побуњеника, укључујући и питање кажњавања, амнестије, и свако питање које се тиче одржавања избора у Грчкој” (FRUS 1947b).

За разлику од мешања у цивилна питања, америчка пенетрација у војне послове, кадровска и организациона решења, као и у саму мисију грчке војске, почела је неколико дана после објављивања Труманове доктрине. Већ 17. марта 1947. Ачесон је подржао усаглашени став Министарства рата и Стејт департмента да мисија грчке војске треба да буде промењена „од браћења граница од могуће агресије суседа ка мисији одржавања унутрашње безбедности савладавањем дисидентских наоружаних банди” (Roubatis 1987, 43). За администрирање војног дела програма помоћи задужена је Група војске САД у Грчкој (United States Army Group Greece [USAGG]) и од почетка лета 1947. ниједна организациона или кадровска промена у ГОС није могла да буде учињена без претходне сагласности представника САД (AJ, KMJ, 836, I-3-b/263). Генералштаб ГОС нашао се „под директним руководством USAGG која је постављала и смењивала официре”, а „амерички официри руководили су операцијама грчке војске” (AJ, SKJ, 507, K-17, IX, 33/VI-62). Одлуке о пензионисањима и унапређењима биле су доношене од стране амбасадора САД, шефа AMAG и америчког генерала који се налазио на челу USAGG. Процес одлучивање је обично текао тако што би Американци припремили спискове имена грчких генерала, а председник грчке владе би са тих спискова изабрао кога пензионисати а кога унапредити (Roubatis 1987). По доласку новог амбасадора у Атину крајем јула 1948. власт САД у Грчкој „постала је дословно неограничена” – шеф USAGG је најављивао смене грчких генерала, а већ сутрадан би их Врховни војни савет званично смењивао (AJ, SKJ, 507, K-17, IX, 33/VI-68). Огромне размере мешања САД у војна питања Грчке потврђује и посебан извештај који је под насловом „Мешање англо-американаца

у војна питања Грчке” из грчке престонице упућен југословенским властима (AJ, SKJ, 507, K-16, IX, 33/VI–44).

У свим важнијим областима грчке политике за доношење одлука било је потребно претходно одобрење америчког особља, које је веома често имало и иницијативу у процесу одлучивања (Amen 1978; VA, JNA, K-374, f. 1). „САД су мењале грчке владе по властитом нахођењу, диктирале шта треба да раде, одређивале њихову спољно-политичку оријентацију, постале су једном речју основни покретач грчке политике” (AJ, SKJ, 507, K-17, IX, 33/VI–62). Паралелно са званичним кадрирањем у влади и војсци, Американци су одржавали тајне, ванинституционалне контакте са најекстремнијим антикомунистичким елементима у грчкој политици и оружаним снагама који су имали стварну власт у војсци и обезбеђивали њену идеолошку једнообразност (Καραγιάννης 1963; Τσουκαλάς 2020). Контрола над грчком војском виђена је од стране САД као најлакши пут и најефикасније средство за обезбеђивање унутрашње подршке политици Вашингтона. Нимало случајно, јер је грчка војска претворена у „борбени строј који није био усмерен против спољне претње територијалном интегритету земље, већ према грађанима земље чије је интересе требало да штити” (Roubatis 1987, 54).

До коначне потврде америчке политике „прогресивне аутономизације” ГОС у односу на цивилне власти дошло је почетком 1948. године (Alivizatos 1978, 37). Тачније 12. фебруара, када је СНБ донео одлуку да грчка „влада која почива на slabим темељима”, у којој „постоје трвења међу кратковидим политичким фракцијама, себичност и корупција” као и „недостатак ефикасних лидера”, не треба да се меша у спровођење операција сопствене војске (FRUS 1948a). До имплементације ове одлуке, односно институционалног потврђивања фактичке аутономије војске и њене надмоћи над цивилном влашћу, дошло је почетком 1949. када су под америчким притиском ГОС „постале држава у држави”, а на њихово чело стао генерал Александрос Папагос (Αλέξανδρος Παπάγος) који је суштински имао диктаторска овлашћења (Τσουκαλάς 2020, 209). Папагос је 20. јануара 1949. прво реактивиран, унапређен у чин маршала и постављен за главнокомандујућег ГОС (AN 882/49; ΠΥΣ 62–63/49), а затим му је 27. јануара дато право да одлучује о операцијама и организацији ГОС без претходног консултовања са владом или било којом другом инстанцом власти (AN 884/49). Његово именовање

„у ствари је представљало потискивање владе и успостављање главнокомандујућег као аутономне власти” (Ζαφειρόπουλος 1956, 86–88). Овлашћења новоформираног Ратног савета у односу на главнокомандујућег ГОС била су незнатна (ΝΔ 1089/49), а у његов састав су ушле „све вође странака које учествују у влади, затим ратни министри и амерички амбасадор Грејди” (ΑΙ, SKJ, 507, K-17, IX, 33/VI–82).

С обзиром да велике силе своју политику неретко спроводе посредством обавештајних институција (Trbojević and Svirčević 2025), политичку пенетрацију САД у Грчкој, након усвајања Труманове доктрине, није могуће истражити без поклањања нарочите пажње улози Централне обавештајне агенције (ЦИА) „као рутинског инструмента америчке интервенције у иностранству” (Schlesinger 2002, 455). Једну од својих првих тајних операција ЦИА је почела да спроводи у Грчкој и још 1948. помогла да се оснује Централна обавештајна служба Грчке (*Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών [ΚΥΠ]*) са којом је „несумњиво имала однос велике интимности из кога је у потпуности била искључена званична амбасада САД” (Woodhouse 1985, 7). Поред тога што се на челу ΚΥΠ налазио високи официр ГОС, већину њеног састава чинили су припадници војске који су добар део својих каријера провели измештени из трупе на дужностима у тајној политичкој полицији и одржавали блиске контате с обавештајном службом САД. О изразитој присности ЦИА и ΚΥΠ сведочи и строго поверљива депеша југословенског војног изасланика у Атини којом је почетком августа 1954. упозорио надређене да ΚΥΠ за рачун ЦИА прикупља обавештајне податке о посети делегације ЈНА Солуну предвођене генералом Радетом Хамовићем (VA, JNA, K-375, f. 1).

Станица ЦИА у Атини бројала је више од 200 агената и других стално запослених, а њени припадници били су распоређени на неколико различитих локација, укључујући и грчку краљевску палату (Roubatis and Winn 1978). Службеници ЦИА инфилтрирали су се у све поре грчког друштва и успоставили директне контакте са краљевском породицом која је проценила да најкраћи пут до Беле куће води преко станице ЦИА у Атини. Продор ЦИА у краљевску палату био је толико дубок да је у једном раздобљу њен агент био гувернант престолонаследника и скоро сваки дан боравио на двору (Παλαχελάς 2017). Да се Грчка налазила међу земљама у којима је ЦИА имала највећи утицај, поред чињенице да се у Атини налазила њена трећа по величини станица на свету, сведочи и извештај који

су о њеним тајним операцијама, на захтев председника Двајта Ајзенхауера (*Dwight Eisenhower*), саставили Дејвид Брус (*David Bruce*) и Роберт Ловет (*Robert Lovett*) у коме је Атина издвојена као престоница у којој шеф станице ЦИА има већи утицај од амбасадора САД (Grose 1994; Schlesinger 2002).

Нарочито индикативан за спознају размера утицаја који су САД имале над ГОС и КУП јесте податак да је један од грчких официра који је још од 1950-тих година учествовао у заједничким операцијама са ЦИА у Грчкој био тадашњи потпуковник Јоргос Пападопулос (*Γεώργιος Παπαδόπουλος*), будући први човек пуковничке хунте (1967–1974). Вођа војног пуча из 1967. је током 1950-тих година проводио доста времена са агентима ЦИА на служби у Грчкој и „имао обичај да им се поверава о својим завереничким плановима и потреби интервенције војске у политички живот, а они у контактима са њим нису крили страх САД од последица доласка левице на власт” (Παπαχελάς 2017, 272). Као официр ГОС деташиран у КУП, Пападопулос је био умешан у различите политичке активности и интриге због чега је командант Копнене војске захтевао да, „због ковања завере против државе” буде избачен из ГОС (Κανελλόπουλος 1975, 37–40). Пападопулос је, наиме, био један од коловођа заједничког деловања ГОС и КУП да се различитим манипулацијама ослаби резултат партија центра и левице на парламентарним изборима (Katris 1971; Παπαχελάς 2017). Да су ГОС за рачун САД интервенисале у политички живот потврђује касније сведочанство Константиноса Караманлиса (*Κωνσταντίνος Καραμανλής*) да је војска, стрепећи да ће његова влада ослабити посвећеност Грчке НАТО, „ужурбано спремао заверу против исте владе којој је претходно, активно учествујући у изборној превари само годину дана раније, помогла да победи на изборима и тако остане на власти” (ΙΚΑ 1977).

Напоследку, о постојаности утицаја САД на безбедносни апарат Грчке који је успостављен у првим годинама спровођења Труманове доктрине сведочи податак да је ЦИА месец и по дана пре државног удара који је извршен 21. априла 1967. „знала све детаље (шифре, кодна имена и конкретне задатке различитих јединица) плана за извршење војног пуча” (Παπαχελάς 2017, 293). Да демократске снаге у Грчкој „против себе имају велике снаге, осим ЕРЕ, двор и САД”, и да ЦИА и Пентагон делују независно у односу на амбасаду САД, „раде по својим линијама и заступају, у случају потребе, радикалнија решења, при чему имају, међу осталим, и подршку краљице мајке”,

још 4. фебруара 1967. знао је амбасадор СФРЈ у Атини, Михаило Јаворски (DA, PA, K-40, f. 15, d. 44962). Крајем марта, три недеље уочи војног пуча, Јаворски је обавестио Београд да су „ЦИА и њени људи повезани с хунтом” и да „раде на одлагању избора и довођењу крајње десне владе” (DA, PA, K-40, f. 15, d. 411539).

ДЕСУВЕРЕНИЗАЦИЈА КАО ПОСЛЕДИЦА ПОЛИТИЧКЕ ПЕНЕТРАЦИЈЕ

Реторика Труманове доктрине била је препуна лепих речи о слободним институцијама, представничкој влади, слободи говора и другим узвишеним циљевима. Њено спровођење у Грчкој имало је мало тога заједничког са овим идеалима. У месецима који су уследили после Трумановог говора, Грчка је постала једна од највећих жртава политике активног и агресивног мешања великих сила у унутрашње ствари мањих држава у Европи у другој половини 20. века. Свеprisутно деловање САД „временом је почело да се осећа на свим пољима јавног живота и у пресудној мери одражава не само на државу већ и на читаво грчко друштво” (Spasojević 2022, 252). Директно уплитање САД у војна питања уклонило је и оно мало грчког суверенитета који је успео да преостане након примене Труманове доктрине. Нарочито након потписивања споразума између САД и Грчке о начину пријема војне и економске помоћи, који је „дозволио влади САД да практично стави руку на целокупан економски и финансијски живот”, Грчка је заправо престала да буде суверена земља (AJ, SKJ, 507, K-17, IX, 33/VI–61). Њена „влада је престала да буде влада и дошла под управу Стејт департмента, чији чиновници издају наређења грчким министрима, мењају поједине министре, целе владе, војне команданте, отпуштају чиновнике” (AJ, SKJ, 507, K-17, IX, 33/VI–60). Грчка привреда била је у рукама америчких стручњака, политичке странке долазиле су и одлазиле са власти само ако би тако одлучиле САД (VA, JNA, K-17, f. 4), а „спољна политика, иако спровођена од стране грчког министра иностраних послова, била је формулисана у ходницима и канцеларијама америчке амбасаде и AMAG-a” (Roubatis 1987, 53). Институционализована америчка пенетрација у политичке и војне структуре Грчке имала је дубоке последице не само по међудржавне односе САД и Грчке, већ и по легитимитет грчке националне државе као меродавног и аутономног актера. Случај Грчке „сугерише пропаст националне

државе у овом смислу”, јер је она практично „била инкорпорирана у политички процес САД и постала привезак америчке политике” (Amen 1978, 112–113).

Једна од институционалних последица политичке пенетрације САД у унутрашње ствари Грчке, до које је дошло под окриљем пружања готово неограничене војне и економске помоћи, била је неуставно и једнострано јачање извршне науштрб законодавне власти. Овакво стање неравнотеже, односно нефункционисања парламентарне демократије, потрајало је све до пада војне хунте 1974. године. Резултат мешања САД био је стварање политичког система који је функционисао под привидом демократских процедура и био гаранција за стратешке интересе САД у региону. Гарант опстанка таквог политичког система и кључна полуга америчког утицаја у том систему била је грчка војска. Њена примарна мисија није била одбрана државе од спољашњих претњи, нити суплементарно деловање „у реализацији спољне политике” своје земље (Blagojević 2023, 166), већ претварање Грчке у алтернативну опцију спољне политике САД у региону, у случају да дође до погоршања америчко-турских односа. Грчка је „практично постала америчка колонија” (Woodhouse 1985, 6), која је под притиском и утицајем ове велике силе и са стране наметнуте идеологије „слепо следила туђе интересе” (Spasojević 2019, 71).

Са социолошког становишта, грчко друштво се налазило у односу конфронтације са оружаним снагама (Janowitz 1964). На првом месту јер су од грчке војске САД направиле политички свесну елиту наметнуту остатку друштва која је, служећи интересима САД, имала примат над цивилима. Пошто је мисија ГОС од стране САД била ограничена на одржавање унутрашње безбедности, оне су се радо упуштале у политичку арену, а грчки официри су непрестано учествовали у политичким интригама и заверама. Иако се „ниједна елита не понаша само на основу свог друштвеног порекла” (Janowitz 1960, 81), случај Грчке је потврдио касније мишљење истог аутора да оно у земљама у развоју има већи утицај на обликовање политичких погледа војске него у западним земљама (Janowitz 1964; 1977). Грчки официри су себе сматрали чуварима пламена, у овом случају антикомунизма, који је обезбеђивао одржавање успостављеног режима кроз систем регрутовања и идеолошке индоктринације који је подразумевао непосредно учешће у владајућем поретку (Janowitz 1964). С једном немалом разликом да су владајући поредак

и идеологија у грчком случају били наметнути договором великих сила и били подупирани политичком пенетрацијом споља.

Неограничени утицај који су САД оствариле у Грчкој истовремено потврђује и, у логичку целину повезује, неколико важних хипотеза: да је политичка пенетрација, као прикривена манипулација политичким системом једне државе од стране друге државе, најуспешнија „када не постоје утемељене владине институције у ком случају је држава рањивија на притисак, нарочито ако је приморана да зависи од странаца” (Walt 1990, 48); односно да је војска склонија и способнија да се меша у политику у државама са мање развијеном, односно мање „зрелом политичком културом” (Finer 2017, 22); као и да пенетрација странај сили може да обезбеди *de facto* контролу, а да државе које су рањиве на спољно мешање нису „важни играчи на међународној сцени” (Walt 1985, 33). Из свих ових разлога, с аспекта конструкта хијерархије у међународним односима, однос САД и Грчке можемо да окарактеришемо као „неформалну империју”, јер су САД успоставиле *de facto* контролу над безбедносном, спољном и економском политиком Грчке, а она је *de iure* задржала међународноправни субјективитет и номиналну независност (Doyle 1986, 38–40; Lake 2009, 57–58).

Случај Грчке потврђује и хипотезу да у успостављању и одржавању хијерархијског односа између држава важну улогу играју интересне групе које за рачун надређеног „делују на сузбијању непослушности и пркошења” (Lake 2009, 32). У грчком случају та интересна група била је војска, укључујући и официре ГОС деташиране тајној полицији КУП. Добра процена САД да су ГОС најпогоднији инструмент за одржавање неформалне империје у Грчкој, потврђује исправност Финерове (Finer 2017) основне тезе да „оружане снаге поседују три огромне политичке предности над цивилним групама – знатно надмоћнију организацију, високо емоционализован симболички статус и монопол оружја” (6). Под утицајем и за рачун САД, грчка војска је била „непоколебљиво лојална НАТО, понекад чак и на штету националних интереса сопствене земље” (Danopoulos 1985, 273). Нарочито на кипарском питању где су грчки официри јавно давали подршку уједињењу Кипра са Грчком, а тајно подржавали политику САД и НАТО да се оно реши фактичком поделом острва са Турском (Danopoulos 1984; Παλαχέλας 2021). Истовремено док су ГОС настојале да застрашивањем, преварама, изборним манипулацијама, па чак и директном интервенцијом

на власти одржавају конзервативне и про-НАТО елементе грчког политичког спектра, главни циљ политике одбране САД у односу на Грчку био је „умањивање способности Грчке да води одбрамбени или офанзивни рат против Турске по питању Кипра” (Roubatis 1979, 49). Све ово указује да су, са становишта институционалне теорије, ГОС заправо биле под субјективном контролом САД, која представља „антитезу објективне контроле”, јер прогресивно смањује демократску цивилну контролу, укључује војску у политику и смањује њену борбену готовост (Huntington 1957, 80–85).

ЗАКЉУЧАК

Случај Грчке током Хладног рата представља јасан пример на који начин војска, као инструмент политичке пенетрације, може бити употребљена за успостављање и очување хијерархијског поретка у међународним односима. Као интересна група која је деловала у корист надређене силе, у овом случају САД, ГОС су не само помогле у одржавању неформалне империје САД, већ су деловале супротно интересима сопственог народа и државе. Политичка пенетрација САД у грчко друштво током Хладног рата показала је дубоку зависност политички незриелих друштава и институционално неразвијених држава од доминантних сила у међународној хијерархији. САД су, кроз директну контролу грчке војске, успоставиле систем неформалне империје који је омогућавао очување недемократског режима у Грчкој, уз ерозију националног суверенитета и демократских институција. Грчка војска је, као инструмент америчког утицаја, играла централну улогу у одржавању постојећег поретка, првенствено кроз идеолошку индоктринацију и застрашивање опозиције. Ови процеси илуструју пресудну улогу институционалне слабости и друштвене рањивости као кључних фактора политичке пенетрације од стране спољне силе. Случај Грчке потврђује да мешање војске у политику у циљу одржавања хијерархијски успостављеног међународног поретка деградира њену способност за одбрану националних интереса и указује на потребу за јачањем институционалних капацитета и демократије како би се мање државе заштитиле од доминације великих сила у хијерархијски устројеним међународним односима.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Acheson, Dean. 1969. *Present at the Creation: My Years in the State Department*. New York: W. W. Norton & Co.
- Alivizatos, Nicos C. 1978. "The Greek Army in the Late Forties: Towards an Institutional Autonomy." *Journal of the Hellenic Diaspora* 5 (3): 37–45.
- Amen, Michael M. 1978. "American Institutional Penetration into Greek Military & Political Policymaking Structures: June 1947-October 1949." *Journal of the Hellenic Diaspora* 5 (3): 89–113.
- Arhiv Jugoslavije [AJ]:
- Fond Kancelarija Maršala Jugoslavije [KMJ], 836, I-3-b/263, „Spoljnopolitički bilten u kome se našao tekst o Grčkoj”, 1947. godina.
 - Fond Kancelarija Maršala Jugoslavije [KMJ], 836, I-3-b/651, „Beleška M. Đilasa o sastanku sa Staljinom”, 10. februar 1948. godine.
 - Fond Savez komunista Jugoslavije [SKJ], 507, K-16, IX, 33/VI-44, „Mešanje anglo-amerikanaca u vojna pitanja Grčke”, 23. avgust 1947 godine.
 - Fond Savez komunista Jugoslavije [SKJ], 507, K-16, IX, 33/VI-44, „Pregled o političkom mešanju anglo-amerikanaca u unutrašnje pitanje Grčke”, 23. avgust 1947 godine.
 - Fond Savez komunista Jugoslavije [SKJ], 507, K-17, Komisija za međunarodne odnose i veze, Grčka, IX, 33/VI-60, „Svedočanstva američke štampe o Grčkoj”, 1948. godina.
 - Fond Savez komunista Jugoslavije [SKJ], 507, K-17, Komisija za međunarodne odnose i veze, Grčka, IX, 33/VI-61, „SAD zauzimaju mesto Velike Britanije u Grčkoj”, 1948. godina.
 - Fond Savez komunista Jugoslavije [SKJ], 507, K-17, Komisija za međunarodne odnose i veze, Grčka, IX, 33/VI-62, bez naslova, 1948. godina.
 - Fond Savez komunista Jugoslavije [SKJ], 507, K-17, Komisija za međunarodne odnose i veze, Grčka, IX, 33/VI-68, „Izводи iz izveštaja o situaciji u Grčkoj od 1948. do 1949. god.”, 1948. godina.
 - Fond Savez komunista Jugoslavije [SKJ], 507, K-17, Komisija za međunarodne odnose i veze, Grčka, IX, 33/VI-82, „Materijal o odnosu i strukturi političkih snaga u Grčkoj i neki podaci o

- stvaranju, snazi i organizaciji grčke vojske”, 20. februar 1951. godine.
- Zbirka Save Kosanovića [ZSK], 83, K-8, arhivska jedinica 210, „Politički problemi u vezi sa Grčkom”, Vašington, 23. mart 1947. godine.
 - Zbirka Save Kosanovića [ZSK], 83, K-8, arhivska jedinica 62, „Grčki problem, General Assembly”, Njujork, 20. oktobar 1947. godine.
- Blagojević, Veljko. 2023. „Diplomatija Srbije u odvracanju.” *Srpska politička misao* 81 (3): 165–185. DOI: 10.5937/spm81-45308
- Blagojević, Veljko. 2025. „Srbija i prošireno odvracanje - iskustva i putokazi.” *Politika nacionalne bezbednosti* 28 (1): 41-57. DOI: 10.5937/pnb28-56266
- Bodin, Jean. 1992. *On Sovereignty: Four chapters from The Six Books of the Commonwealth*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burke, Edmund. [1874] 1999. „Thoughts on the Present Discontents.” In *Select Works of Edmund Burke*, Volume 1 (Foreword by Francis Canavan), 69–156. Oxford: Clarendon Press. Imprint, Indianapolis, IN: Liberty Fund.
- Churchill, Winston S. 1953. *Triumph and Tragedy*. Boston: Houghton Mifflin.
- Danopoulos, Constantine P. 1984. “From Military to Civilian Rule in Contemporary Greece.” *Armed Forces & Society* 10 (2): 229–250.
- Danopoulos, Constantine P. 1985. “Alliance Participation and Foreign Policy Influence: The Military’s Role.” *Armed Forces & Society* 11 (2): 271–290.
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova [DA], Politička arhiva [PA], Grčka:
- K-40, f. 15, dokument 44962, šifrovana depeša broj 65, „Razgovor sa A. Papandreuom, Javorski DSIP-u (Beograd)”, Atina, 4. februar 1967. godine.
 - K-40, f. 15, dokument 411539, šifrovana depeša za ograničenu upotrebu broj 157, „Andreas Papandreu (na ručku i dužem razgovoru kod nas), Javorski DSIP-u (Beograd)”. 29. mart 1967. godine.
- Djilas, Milovan. 1983. *Vlast*. London: Naša reč.
- Djilas, Milovan. 2014. *Conversations with Stalin*. London: Penguin Classics.
- Doyle, Michel W. 1986. *Empires*. Ithaca: Cornell University Press.

Finer, Samuel E. 2017. *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics*. London: Routledge.

Foreign Relations of the United States [FRUS], Washington: United States Government Printing Office:

- 1946. The Near East and Africa, Volume 7, Document 659, Top Secret, "The Acting Secretary of State to the Secretary of State, at Paris", Washington, 15 August 1946.
- 1947a. The Near East and Africa, Volume 5, Document 179, Top Secret, "The Secretary of State to Governor Dwight P. Griswold, at Washington", Washington, 11 July 1947.
- 1947b. The Near East and Africa, Volume 5, Document 321, Top Secret, "Memorandum by Admiral Sidney W. Souers, Executive Secretary of the National Security Council, to the National Security Council", Washington, 30 October, Sub-Annex, Top Secret, "Statement of Department's Position on Organization of American Activities in Greece", Washington, 23 October 1947.
- 1948a. Eastern Europe, The Soviet Union, Volume 4, Document 28, Top Secret, "Report by the National Security Council to President Truman, NSC 5/2, The Position of the United States with Respect to Greece", Washington, 12 February 1948.
- 1948b. Eastern Europe, The Soviet Union, Volume 4, Document 140, "Memorandum by the Joint Chiefs of Staff to the Secretary of Defense (Forrestal), SANACC 348/8", Washington, 24 November 1948.
- 1949. The Near East, South Asia, and Africa, Volume 6, Document 133, Top Secret, "Report by the National Security Council to the President, U.S. Objectives With Respect to Greece and Turkey to Counter Soviet Threats to U.S. Security, NSC 42/1, U.S. Objectives With Respect to Greece and Turkey to Counter Soviet Threats to U.S. Security", Washington, 22 March 1949.
- 1951a. The Near East and Africa, Volume 5, Document 209, Top Secret, "Staff Study by the National Security Council, NSC 103, The Position of the United States With Respect to Greece", Washington, 6 February 1951.
- 1951b. The Near East and Africa, Volume 5, Document 642, Secret, "National Intelligence Estimate, NIE-9, Turkey's Position in the East-West Struggle", Washington, 26 February 1951.

- 1951c. The Near East and Africa, Volume 5, Document 659, Top Secret, "Statement of Policy Proposed by the National Security Council, NSC 109, Turkey", Washington, undated.
- Grose, Peter. 1994. *Gentleman Spy: The Life of Allen Dulles*. New York: Houghton Mifflin Company.
- Hobbes, Thomas. 1985. *Leviathan*. London: Penguin Classics.
- Huntington, Samuel P. 1957. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Huntington, Samuel P. 1968. *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.
- Janowitz, Morris. 1960. *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. New York: The Free Press.
- Janowitz, Morris. 1964. *Military in the Political Development of New Nations: An Essay in Comparative Analysis*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Janowitz, Morris. 1977. *Military Institutions and Coercion in the Developing Nations* (Expanded edition of *The Military in the Political Development of New Nations*). Chicago: The University of Chicago Press.
- Jenkins, Roy. 2002. *Churchill*. London: Pan Books.
- Kardelj, Edvard. 1982. *Reminiscences - The Struggle for Recognition and Independence: The New Yugoslavia, 1944–1957*. London: Blond & Briggs in association with Summerfield Press.
- Katris, John A. 1971. *Eyewitness in Greece: The Colonels Come to Power*. St. Louis: New Critics Press.
- Kennedy-Pipe, Caroline. 1995. *Stalin's Cold War: Soviet Strategies in Europe, 1943 to 1956*. Manchester: Manchester University Press.
- Kissinger, Henry. 1994a. *Diplomacy*. New York: Simon & Shuster.
- Kissinger, Henry. 1994b. "Reflections on Containment." *Foreign Affairs* 73 (3): 113–130.
- Lake, David A. 1996. "Anarchy, Hierarchy, and the Variety of International Relations." *International Organization* 50 (1): 1-33.
- Lake, David A. 2007. "Escape from the State of Nature: Authority and Hierarchy in World Politics." *International Security* 32 (1): 47-79. DOI:10.1162/isec.2007.32.1.47
- Lake, David A. 2009. *Hierarchy in International Relations*. Ithaca: Cornell University Press.

- Lasswell, Harold D. 1937. "Sino-Japanese Crisis: The Garrison State versus the Civilian State." *China Quarterly* 11: 643–649.
- Lasswell, Harold D. 1941. "The Garrison State." *American Journal of Sociology* 46 (4): 455–468.
- Lasswell, Harold D. 1997. *Essays on the Garrison State*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Lundestad, Geir. 1999. "'Empire by Invitation' in the American Century." *Diplomatic History* 23 (2): 189–217.
- Mearsheimer, John J. 1990. "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War." *International Security* 15 (1): 5–56.
- Mearsheimer, John J. 1994–1995. "The False Promise of International Institutions." *International Security* 19 (3): 5–49.
- Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton.
- Milošević, Zoran, i Miša Stojadinović. 2024. „Društvene nauke i nacionalna bezbednost." *Politika nacionalne bezbednosti* 26 (1): 27–44. DOI: 10.5937/pnb26-50574
- Morgenthau, Hans J. 2006. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, seventh edition. New York: McGraw-Hill.
- National Archives [NA], Records of the United States House of Representatives [USHR], Record Group 233, 80th Congress, 1st Session, Document 171, President Truman's Message to Congress, "Recommendation for Assistance to Greece and Turkey", Washington, 12 March 1947.
- Pavković, Olga. 2019. „Politika Sjedinjenih Američkih Država prema Kraljevini Saudijskoj Arabiji od 2009. do 2017. godine." *Srpska politička misao* 65 (3): 63–90. DOI: 10.22182/spm.6532019.3
- Ristović, Milan. 2016. *Na pragu Hladnog rata: Jugoslavija i građanski rat u Grčkoj (1945–1949)*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Roubatis, Yiannis P., and Karen Winn. 1978. "CIA Operations in Greece." In *Dirty Work: The CIA in Western Europe*, eds. Philip Agee and Louis Wolf, 147–156. New York: Dorset Press.
- Roubatis, Yiannis P. 1979. "The United States and the Operational Responsibilities of the Greek Armed Forces, 1947–1987." *Journal of the Hellenic Diaspora* 6 (1): 39–57.
- Roubatis, Yiannis P. 1987. *Tangled Webs: The U.S. in Greece, 1947–1967*. New York: Pella.

- Schlesinger, Arthur M. Jr. 2002. *Robert Kennedy and His Times*. New York: Houghton Mifflin Company.
- Schmidt, Dana A. 1947. "Griswold – 'Most Powerful Man in Greece'; Head of the American Mission to Greece works against time and amid the clamor of politics." *New York Times*, October 12: 10.
- Spasojević, Dušan. 2019. „Srbija i Grčka u 21. veku: od istorijskog savezništva do modernog strateškog partnerstva.” U *Balkan u doba globalnog preuređivanja*, ur. Slobodan Janković i Marina Kostić, 70–74. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Spasojević, Dušan. 2022. *Grčka: rat za nezavisnost, stvaranje države i preporod nacije*, drugo, dopunjeno izdanje. Beograd: Čigoja štampa, Institut za noviju istoriju Srbije, Institut za evropske studije, Fondacija „Šaper”.
- Stepić, Milomir. 2019. „Geopolitika: od geografske i politikološke discipline do samostalne nauke.” *Srpska politička misao* 63 (1): 75–96. DOI: 10.22182/spm.6312019.4
- Trbojević, Milovan, and Branislav Svirčević. 2025. "The Role of the Security Services in Preventing Political Coups." *The Policy of National Security* 28 (1): 149–165. DOI: 10.5937/pnb28-51019
- Truman, Harry S. 1955. *Memoirs: Years of Trial and Hope*, Vol. 2. Garden City, N.Y.: Doubleday & Co.
- Tukidid. 2010. *Peloponeski rat*. Beograd: Admiral Books.
- Vojni arhiv Ministarstva odbrane [VA], Fond JNA:
- K-17, f. 4, a.j. 4/1, „Objašnjenje i tumačenje Ankarskog ugovora od strane Državnog sekretarijata za inostrane poslove”, Beograd, mart 1954. godine.
 - K-374, f. 1, a.j. 2/1, depeša broj 30, „Razgovor sa ministrom nacionalne odbrane Kanelopulosom na prijemu kod Francuza. Vojvodić maršalu Titu, generalima Gošnjaku, Vučkoviću i Šašiću, drugu Mićunoviću”, Atina, 26. mart 1953. godine.
 - K-375, f. 1, a.j. 1/1, Atina, depeša broj 119, „Vojvodić generalima Gošnjaku, Dapčeviću, Vučkoviću, Kuprešaninu i Šašiću”, Atina, 2. avgust 1954. godine.
- Walt, Stephen M. 1985. "Alliance Formation and the Balance of World Power." *International Security* 9 (4): 3–43.
- Walt, Stephen M. 1990. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press.
- Walt, Stephen M. 2005. *Taming American Power: The Global Response to US. Primacy*. New York: WW Norton.

- Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of International Politics*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company.
- Woodhouse, C.M. 1985. *The Rise and Fall of the Greek Colonels*. New York: Franklin Watts.
- Yergin, Daniel. 1977. *Shattered Peace: The Origins of the Cold War and the National Security State*. Boston: Houghton Mifflin.
- Αναγκαστικός Νόμος [ΑΝ] 882, Περί διορισμού Αρχιστρατηγού κατά την διάρκεια της ισχύος του Γ' Ψηφίσματος και άλλων τινών διατάξεων, «Φύλλα Εφημερίς της Κυβερνήσεως», Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 20, 20 Ιανουαρίου 1949 [Obavezni zakon 882, O imenovanju glavnokomandujućeg tokom važenja Treće resolucije i drugih shodnih odredbi, „Službeni list Vlade”, izdanje A, broj lista 20, 20. januar 1949.].
- Αναγκαστικός Νόμος [ΑΝ] 884, Περί ιδρύσεως Πολεμικού Συμβουλίου, «Φύλλα Εφημερίς της Κυβερνήσεως», Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 27, 27 Ιανουαρίου 1949 [Obavezni zakon 884, O osnivanju Ratnog saveta, „Službeni list Vlade”, izdanje A, broj lista 27, 27. januar 1949.].
- Ζαφειρόπουλος, Δημήτριος Γ. 1956. *Ο αντισυμμοριακός αγών, 1945–1949*. Αθήνα: Μαυρίδης [Zafiropulos, Dimitrios G. 1956. *Borba protiv bandi, 1945–1949*. Atina: Mavridis].
- Ιστορικό Κοινοβουλευτικό Αρχείο [ΙΚΑ], Πρακτικά της Βουλής 1974–1989, Ολομέλεια, Περίοδος Β' Προεδρευομένης Δημοκρατίας, Σύνοδος Α', τόμος Α, Συνεδρίασις Δ, 15 Δεκεμβρίου, 24–25 [Istorijski arhiv Narodne skupštine, Zapisnici Narodne skupštine 1974–1989, Plenarno zasedanje, drugo razdoblje predsedničke Republike, prvo zasedanje, prvi tom, četvrta sednica, 15. decembar 1977. godine, 24–25].
- Κανελλόπουλος, Παναγιώτης. 1975. *Ιστορικά δοκίμια: Α) Πώς εφθάσαμεν στην 21η Απριλίου 1967, Β) 1940–1944 Εθνική Αντίσταση*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση [Kanelopoulos, Panajotis. 1975. *Istorijski eseji: A) Kako smo stigli do 21. aprila 1967, B) Nacionalni otpor 1940–1944*. Atina: Privatno izdanje].
- Καραγιάννης, Γεώργιος. 1963. *Το δράμα της Ελλάδος 1940–1952: Επη και αθλιότητες κατά την περίοδο της εθνικής αντίστασης*. Αθήνα: ΙΔΕΑ [Karajanis, Georgios. 1963. *Drama Grčke 1940–1952: Epopije i patnje u razdoblju nacionalnog otpora*. Atina: IDEJA].
- Νομοθετικό Διάταγμα [ΝΔ] 1089, Περί κυρώσεως υπ' αριθ. 884/49 Α.Ν. «περί ιδρύσεως Πολεμικού Συμβουλίου», «Φύλλα Εφημερίς της Κυβερνήσεως», Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 220, 22 Σεπτεμβρίου

- 1949 [Uredba sa snagom zakona 1089, O poništenju obaveznog zakona 884/49 „O osnivanju Ratnog saveta”, „Službeni list Vlade”, izdanje A, broj lista 220, 22. septembar 1949.].
- Παπαχελάς, Αλέξης. 2017. *Ο βιασμός της ελληνικής δημοκρατίας: Ο αμερικανικός παράγων, 1947–1967*, είκοστή δεύτερη, συμπληρωμένη έκδοση. Αθήνα: Εστία [Papahelas, Aleksis. 2017. *Silovanje grčke demokratije: američki faktor, 1947-1967*, dvadeset drugo, dopunjeno izdanje. Atina: Estija].
- Παπαχελάς, Αλέξης. 2021. *Ένα σκοτεινό δωμάτιο 1967-1974: Ο Ιωαννίδης και η παγίδα της Κύπρου – Τα πετρέλαια στο Αιγαίο – Ο ρόλος των Αμερικανών*. Αθήνα: Μεταίχμιο [Papahelas, Aleksis. 2021. *Jedna mračna soba 1967-1974: Joanidis i kiparska zamka - Nafta u Egeju - Uloga Amerikanaca*. Atina: Metehmio].
- Πράξεις Υπουργικού Συμβουλίου [ΠΥΣ] 62, Περί ανακλήσεως εις την ενεργον υπηρεσίαν του Στρατηγού ε.α. Παπάγου Αλεξάνδρου, «Φύλλα Εφημερίς της Κυβερνήσεως», Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 20, 20 Ιανουαρίου 1949. [Akt Saveta ministara 62, U vezi sa povratkom u aktivnu službu penzionisanog generala Papagos Aleksandra, „Službeni list Vlade”, izdanje A, broj lista 20, 20. januar 1949.].
- Πράξεις Υπουργικού Συμβουλίου [ΠΥΣ] 63, Περί διορισμού ως Αρχιστρατηγού του Στρατηγού Παπάγου Αλεξάνδρου, «Φύλλα Εφημερίς της Κυβερνήσεως», Τεύχος Α, Αριθμός φύλλου 20, 20 Ιανουαρίου 1949 [Akt Saveta ministara 63, U vezi sa imenovanjem za glavnokomandujućeg generala Papagos Aleksandra, „Službeni list Vlade”, izdanje A, broj lista 20, 20. januar 1949.].
- Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος. 2020. *Η Ελληνική Τραγωδία: Από την απελευθέρωση ως τους συνταγματάρχες*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη [Cukalas, Konstantinos. 2020. *Grčka tragedija: od oslobođenja do pukovnika*. Atina: Izdavačka kuća Patakis].

Dušan Spasojević*

Faculty of Security Studies, University of Belgrade

UNDERMINING DEMOCRACY AND NATIONAL SECURITY: PUBLIC POLICY AND COVERT ACTIONS OF THE U.S. IN GREECE DURING THE COLD WAR

Resume

Using the case study of Greece, this paper investigates how, at the beginning of the Cold War, the United States shaped hierarchical order within its sphere of influence through political penetration. The analysis primarily focuses on the role of the Greek armed forces, which, under US influence, became an instrument for preserving an undemocratic regime and maintaining structural dependency. By drawing on theoretical concepts from the fields of international politics and civil-military relations, the article examines how institutional weakness contributed to Greece's vulnerability to external influence. The Greek military fulfilled three key functions in this relationship: (1) ensuring political stability through ideological indoctrination and the intimidation of any opposition, (2) legitimising the dominance of a foreign power in domestic politics, and (3) reducing defensive capabilities in favour of foreign political interests. With the assistance of the Greek military, the country's national interests were subordinated to the foreign policy goals and geopolitical strategies of the United States. Research findings reveal that the informal US empire, in the form of its *de facto* control over Greece's security, foreign, and economic policies, was maintained through institutional weaknesses and the lack of democratic civilian oversight of the military. The conclusions of the article highlight the integral need to strengthen democratic and institutional capacities to prevent political penetration and secure state sovereignty in similar political and economic contexts. This analysis offers a significant contribution to the understanding of the relationship between hierarchical structures, international influence, and institutional independence during the era of great power hegemony. The context of political and institutional penetration by the United States

* E-mail: dusan.s.spasojevic@gmail.com; ORCID: 0009-0006-6525-4839

into Greek society and its military clearly illustrates how international hierarchies arise not only from the economic and military resources of the dominant state but also from its ability to shape the institutions and political systems of the subordinate state. Acting as the principal guarantor of US interests, the Greek military worked against national and state interests and democratic values to maintain the Cold War order. The subsequent degradation of Greek sovereignty and democracy confirms that political penetration in weak states often leads to long-term negative consequences for their political stability and independence.

Keywords: international relations, security, civil-military relations, hierarchy, political penetration, sovereignty, democracy, Cold War, USA, Greece

* Овај рад је примљен 30. марта 2025. године, а прихваћен на састанку редакције 20. јуна 2025. године.